

СЛОВАЦЬКО-УГОРСЬКІ ДИПЛОМАТИЧНІ ВІДНОСИНИ В ПЕРЕДДЕНЬ «МАЛОЇ ВІЙНИ»

Ігнатоля Мирослав Мирославович

аспірант кафедри модерної історії України та зарубіжних країн,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

E-mail: reneremark8@gmail.com

Статтю присвячено словацько-угорським дипломатичним стосункам в 1938 – 1939 рр., що стосувались визначенню лінії кордону між державами. Метою поставлено з'ясувати деякі дипломатичні відносини, що передували словацько-угорській «Малій війні» 1939 р. Акцент зроблено на висвітленні причин словацько-угорського прикордонного конфлікту, на несприйнятті Будапештом кордонів, що постали з новою Версальсько-Вашингтонською системою та обранні політики реваншизму. Показується процес трансформації мирних переговорів для врегулювання лінії кордону у військову акцію Угорщини. Питання про переділ кордонів існувало ще із підписанням Сен-Жерменського та Тріанонського договорів і стало центральною проблемою чехословацько-угорських відносин у міжвоєнний період. Головним вмотивуванням перегляду кордонів було питання угорськомовної національної меншини на території Словаччини задля досягнення етнічної справедливості. Істотним каталізатором у територіальних зазіханнях Угорщини виступила підтримка А. Гітлера та його дипломатичні успіхи, закріплені анілюсом Австрії та Судетської області. Розглянуто роботу комісії, покликаних здійснити переділ кордонів. Визначається місце Німеччини в арбітражі цього питання, її підтримка угорської агресії та активні дипломатичні зносини Будапешта з Берліном. У фокусі уваги також виступає питання впливу Німеччини на політику новоствореної незалежної Словаччини та її імператив. Разом з тим, розглядаються формальні приводи для війни, які використовувала Угорщина задля вдоволення територіальних претензій. Дається загальна оцінка словацького військового потенціалу напередодні «Малої війни», неготовність молодого держави до подібних військових конфліктів.

Ключові слова: Чехословаччина, Словаччина, Угорщина, «Мала війна», Ф. Дюрчански, А. Гітлер, М. Хорті, дипломатія.

Постановка проблеми. 1938 – 1939 був роком кризи, який поступово піднімав градус напруження в Європі. Критичним моментом виступило розігрування А. Гітлером «німецькомовної карти» задля отримання Судетської області. Ця подія, як ми бачимо, стала своєрідним прецедентом на майбутнє і для інших країн.

Словацько-угорський антагонізм ХХ ст. розпалювався ще з кінця Першої світової війни. Угорщина була невдоволена своїми східними кордонами, адже згідно Тріанонського договору від 4 червня 1920 р. вона втратила на користь Чехословаччини свої давні північні території, включаючи Словаччину. Серед дипломатичного інструментарію, покликаного вдовольнити територіальні претензії Угорщини, важливе місце відігравало питання угорської національної меншини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дипломатичних стосунків Словаччини та Угорщини напередодні Другої світової війни найбільшої уваги отримала у працях словацьких дослідників (С. Андоровіч, О. Чрено, О. Подолец, В. Шмігула та ін.). Протилежних поглядів на ці події дотримуються угорці, які зазвичай не визнають факт війни, а тільки встановлення історично справедливих кордонів. Щоправда, деякі з них, наприклад, Л. Контлер та І. Янек визнають факт впливу Німеччини на розпалювання угорсько-словацького конфлікту. Менш заангажованими в цьому плані виступають монографія російського дослідника

А. Пушкаша та статті білоруського історика А. Пеганова, які додають відомості про діяльність німецького Міністерства закордонних справ. Серед українських дослідників в проблематиці «Малої війни» здебільшого досліджуються сам перебіг військового конфлікту та його вплив на Другу світову війну. Закулісним дипломатичним інтригам, що передували та супроводжували цей конфлікт, присвячено дещо менше уваги. З цього приводу варто згадати статті О. Кафтана, І. Боровця тощо.

Метою даної статті є спроба висвітлення дипломатичних стосунків Словаччини та Угорщини, що спричинили розпалювання «Малої війни», розгляду впливу Німеччини на окреслені події та спроба наблизитись до розуміння різниці між формальним приводом до війни та геополітичними амбіціями Угорщини.

Виклад основного матеріалу. 10 вересня 1919 р. в Сен-Жермен-ан-Ле було підписано два мирних договори, згідно з якими Австрія відмовлялася від частини території колишньої Австро-Угорської імперії на користь Чехословаччини. Однак сторони не прийшли до консенсусу щодо встановлення чіткого кордону між Чехословаччиною та Угорщиною, а тому це питання виступило есенцією угорсько-чехословацьких взаємовідносин всього міжвоєнного періоду. Як стверджує О. П. Сальков, реальних причин відсутності порозуміння було багато, однак найголовнішими з них була принципова позиція Праги, яка аргументувала непорушність чеських

кордонів історичною традицією, а словацьких – природним правом, а також проходження лінії кордону по території із змішаним населенням [Сальков, 2012, с. 11].

Важливо зауважити, що підписання Трианонського договору з Угорщиною 4 червня 1920 року супроводжувалось певним ігноруванням принципів національних меншин, що йшло в протиріччя із головним лозунгом нового Версального переділу Європи – встановлення етнічної справедливості. Частково це пояснюється тим, що Угорщина виступала на стороні переможених. Зокрема, ми бачимо, що за результатами австро-угорського перепису 1910 р. на землях, які відійшли до Чехословаччини, проживало 1418 тис. угорців. Включення цих земель до новоутвореної держави розпочав процес зміни етнічної приналежності (прагматично-практичної чи насильницької?) і вже за переписом 1921 р. на теренах нової держави проживало тільки 745,4 тис., а за переписом 1930 р. – 597,0 тис. В цей же самий час Будапешт говорив про угорську спільноту на цих теренах близько 1 млн. осіб [История Словакии, 2003, с. 301–302].

Стратегічні рішення вимагають вдалих тактичних успіхів. Так, націлюючись на ревізійницьку програму, що ставала дедалі популярнішою риторикою в Європі, Будапешт велику увагу приділяв кадрам та особистим контактам. Наприклад, в жовтні 1932 р. Міклош Хорті назначав міністром оборони Угорщини Дюлю Гембеша, що відзначався ідейною близькістю з Муссоліні та Гітлером. Він був перший із міжнародних діячів, хто подолав дипломатичну блокаду Гітлера і зустрівся з ним в червні 1933 р. [Желицки, 1996, с. 184]. Зрозуміло, що наміри нацистської Німеччини підірвати устрої Версальсько-Вашингтонської системи передбачали заохочення та підтримку тих країн, що розділяли невдоволення новою картою світу.

Каталізатором перегляду угорсько-чехословацьких кордонів виступив аншлюс Австрії 13 березня 1938 р. Німеччина тепер могла тиснути на Чехословаччину з боку австрійського кордону. Це також полегшило логістику зброї та військового спорядження з Німеччини в Угорщину. Іншою ключовою подією виступила Мюнхенська згода від 29 вересня 1938 р. Чехословаччина втрачала третину своєї території з 5 млн. населення, а також 40% промислового потенціалу. Зрозуміло, що в таких умовах ослаблення супротивника, Угорщина, маючи негласну підтримку Берліна, повинна була форсувати тему несправедливих кордонів.

Словацько-угорські перемовини, що відбувались 9 – 13 жовтня 1938 р. в Комарно, не принесли результату. Компромісна пропозиція Тісо надати угорцям в Чехословацькій республіці автономію, як і передача 5700 км² пограничних територій, була визнана угорською делегацією недостатньою. Наприкінці жовтня 1938 р. Прага та Будапешт вирішили звернутися до міжнародного арбітражу. За обоюсторонньою згодою третейськими судьями були обрані Німеччина та Італія. Віденський арбітраж від 2 листопада 1938 р. зобов'язав ЧСР передати Угорщині більше 12 тис. км² (включаючи міста

Кошице, Ужгород, Мукачево), де, окрім 700–800 тис. угорців, проживало близько 200 тис. словаків [Пеганов, 2012, с. 38].

Важливо зауважити, що результати арбітражу були продумані Рейхом. Зокрема, у шифрованій телеграмі від 31 жовтня 1938 року польський посол при Будапешті інформує Міністерство закордонних справ у Варшаві, що Ріббентроп та Чіано (ймовірно, мається на увазі Галеаццо Чіано, італійський політик й дипломат, зять Беніто Муссоліні) домовились, що Кошице і одно з міст Підкарпатської Русі отримають угорці [Slovensko a slovenská otázka v poľských a maďarských diplomatických dokumentoch v rokoch 1938 – 1939, 2012, с. 407]. Як бачимо, на практиці ж Угорщина отримала навіть більше.

Однак даний результат був недостатній. Про геополітичні наміри Угорщини можна довідатись із щоденника Міклоша Козьми, угорського політика, міністра оборони і внутрішніх справ в уряді Дюли Гембеша. У його нотатнику знаходимо наступне: «...9 мільйонів угорців живуть у клітці Трианонської Угорщини. Країна обмежена Малою Антантою з трьох сторін, а четвертим сусідом після Аншлюзу є Німеччина. У майбутньому, і зараз ніхто в цьому не сумнівається, ми повернемо угорські території миром чи кров'ю, це тільки означає, що дещо більше угорців житимуть у дещо більшій клітці. Підкарпатська Русь, однак, означатиме що ми зламали кістку Малої Антанти між Румунією та Чехією і ми маємо спільний кордон з Польщею...(тут і далі – переклад автора)» [Magyar Nemzeti Levéltár, Kozma Miklós iratai (1897 – 1941), K-429].

Зручним інструментом для легалізації своїх дій були і тривалі суперечки між словацьким та карпато-українським автономними урядами. Місцеве українське населення на захід від Ужгорода значною мірою вважало за необхідне своє адміністративне підпорядкування Будапешту, а не Братиславі. Як стверджує А. Пушкаш, лідери «Карпаторуського союзу» у США І. Поп та А. Геровський навіть надіслали на ім'я угорського прем'єра П. Телекі телеграму з проханням приєднати території комітатів Унг-Земплін, Шарош і Сепеш (тобто територію аж по Попрад) до Угорщини. У телеграмі-відповіді І. Чакі просив їх надіслати аналогічні телеграми урядам Франції, Великої Британії, США [Пушкаш, 2003, с. 403].

Іштван Янек стверджує, що угорці вірили – словаки та українці Підкарпатської Русі будуть голосувати на референдумі за об'єднання з Угорщиною. Для того щоб популяризувати цю ідею, вони таємно субсидували словацькі об'єднання, очолювані Францішком Єглічкою та Віктором Дворчаком [Janek, 2013, р. 28].

Оскільки зміни територіальних кордонів де-юре мають мати обґрунтовані підстави, то задоволення прагнень місцевого населення до об'єднання з родичами, що опинились по той бік державного кордону та їх захист, виступало для угорців чудовим формальним поясненням своїх дій перед міжнародним співтовариством.

Нарощування військового потенціалу Німеччиною та СРСР цілком закономірно змушувало непокоїтись

уряди країн, що розташовувались між цим молотом і ковадлом. Не винятком була і Друга Річ Посполита, яка шукала союзників у регіоні задля формування в подальшому дипломатичного фронту проти мілітарно налаштованих сусідів. А. Пушкаш вважає, що одним із таких потенційних союзників для Варшави могла бути Угорщина. Можливо, з наміром підтримки ілюзії повністю автономного зовнішньополітичного курсу Будапешт повідомив Варшаві, що «між Угорщиною і Німеччиною стосовно Словаччини не було навіть спроби домогтися узгодження дій» [Пушкаш, 2003, с. 403].

Показово, що радянська оцінка рішення третейського суду про передачу Угорщині населених мадярами словацьких земель була лаконічною. Голова РНК СРСР В. М. Молотов, виступаючи 6 листопада 1938 року на урочистому засіданні з приводу річниці Жовтня про розчленування Чехословаччини, зазначив: «З жадібністю відкусила солідний шматок Угорщина» [Из доклада Председателя, 1979, с. 386].

Незрозуміло, чим керувався уряд ЧСР при рішенні звернутись до Берліну та Риму за допомогою в арбітражі, адже політичний курс Угорщини на зближення з мілітаристською Німеччиною був помітним. Можливо, уряд ЧСР вважав, що у майбутній війні Гітлер буде зацікавлений у співпраці з ними, тому питання про переділ кордонів вирішиться на користь ЧСР. Однак більшість сучасних дослідників вважають, що Угорщина була явно важливішим союзником для А. Гітлера, ніж щойно проголошена Словацька держава. З цього випливає питання, чи Ф. Дюрчанський та інші словацькі діячі цього не усвідомлювали, чи можливо мали що запропонувати Німеччині задля позитивного розгляду цієї ситуації?

Після Віденського арбітражу 1938 р. Угорщина стала потенційно найнебезпечнішим ворогом Словаччини. «Історично обгрунтовані» зазіхання мадяр на Словаччину заради відновлення коронних земель були добре відомі словакам [Кафтан, 2004, с. 64].

Угорщина тісно контактувала з Рейхом, вбачаючи у ньому свій щит проти Малої Антанти. Показовим є візит міністра закордонних справ Угорщини графа Чаки в Берлін, що мав місце в січні 1939 р. На ньому Чаки завірив А. Гітлера, що «Угорщині зрозуміло, що без Німеччини не можна нічого зробити. Угорщина сама б ніколи не справилась із своїми ворогами військовим шляхом». А. Гітлер, в свою чергу, відповів, що «Югославія та Румунія нічого не вчинять Угорщині, якщо за нею стоятиме Німеччина» і переконав, що головна їх загроза знаходиться на Заході [Документи министерства, 1946, с. 84–94].

Безперервні прикордонні конфлікти погіршували атмосферу переговорів. 9 лютого 1939 р. в Братиславі приступила до роботи загальна міноритарна комісія з метою виробити норми щодо захисту словацько-русинського і угорського меншин. Незважаючи на відмову переглядати кадастровий принцип проведення кордону угорською стороною, робота делімітаційної комісії була все-таки відновлена, і 1 березня 1939 р. були обговорені останні нюанси словацько-угорської ділянки кордону [Пеганов, 2009, с. 209].

Окремо слід згадати вплив А. Гітлера на розпад Чехословаччини. Маючи власні плани на геополітичне значення чехів та словаків, А. Гітлер вдало розіграв цю карту. З одного боку він завірив Прагу, що Словаччина – тільки їх внутрішня проблема і останнє слово у вирішенні цього питання природньо належить їм, особливо що стосується зовнішньополітичного курсу. Одночасно з цим Герінг і німецькі послы з Відня дали зрозуміти словакам, що тільки за умови розірвання стосунків з чехами та проголошення незалежності вони можуть сподіватись на економічну допомогу та гарантію проти територіальних зазіхань сусідніх держав [Kirschbaum, 1973, p. 167].

Доля Словаччини після незалежності була продумана Рейхом наперед. Варто звернути увагу на рапорт від 4 березня 1939 року, в якому військовий аташе РП в Празі підполковник Броніслав Ноель записує розмову з військовим аташе Німеччини в Празі полковником Рудольфом Туссенем. Останній стверджує, що після розриву із чехами Словаччина буде змушена опертись на когось із сусідів, однак німецький уряд не буде прагнути приєднати її до Рейху. Найбільш натуральною опорою для неї буде Угорщина, і в рамках Великої Угорщини («des Grossungarns») Словаччина могла б отримати широкую автономію. Труднощі, пов'язані зі зміною правил та положень Віденського арбітражу, можливо, будуть вирішені відповідною декларацією словацького уряду, яка заявить про готовність об'єднатися з Угорщиною [Slovensko, 2012, s. 478].

Про домовленості між Рейхом та Угорщиною свідчить також рапорт польського дипломата Фелікса Чічевського до посла в Німеччині Юзефа Ліпського від 11 березня 1939 р. Він містить наступну інформацію: «... мій інформатор підтверджує своє припущення, що Німеччина планує зайняти Чехію в половині березня... Також думає, що невдоволення Польщі та Угорщини може бути заспокоєне допуском цих країн до переділу здобичі або створенням спільного кордону – польсько-угорського чи іншої комбінації» [Slovensko, 2012, s. 505].

Оскільки факт німецької агресії був тільки питанням часу, 9 березня у Словаччині був введений військовий стан. Далі події розвивались швидко – вже 11 березня К. Сідор був назначений головою словацького уряду, а 12 березня уряд отримав «пропозицію» А. Гітлера щодо оголошення незалежності. Сідор відкинув її, тому Німеччина почала вести переговори з Й. Тісо. Зустріч Й. Тісо з А. Гітлером та Й. Ріббентропом 13 березня звелась до ультимативного вирішення «словацького питання»: або Словаччина проголошує незалежність, або її чекає окупація сусідньою державою (Угорщиною). Ріббентроп також додав, що варто поспішити, оскільки час йде не на дні, а на години. За таких обставин 14 березня був скликаний позачерговий сейм, на якому була проголошена незалежна Словацька держава [Dokumenty slovenskej, 1998, s. 201–205].

Проголошення незалежності Словаччини певною мірою зіграло на користь Угорщини. Оскільки перемовини про переділ кордонів з ЧСР не принесли бажаних результатів, можна було ще раз спробувати

досягти бажаного. Опрацювавши архівні матеріали, І. Боровець наводить підписану міністром закордонних справ Ф. Дюрчанським ноту №1/1939 від 14 березня 1939 р., в якій оголошується створення незалежної Словаччини і заклик світової спільноти до її визнання. Закономірно, що реакція країн була неоднозначною – від негайної позитивної відповіді до несприйняття чи цілковитого ігнорування. В залежності від джерел, можемо говорити про 27-30 країн, що офіційно чи реально визнали новоутворену державу [Боровець, 2011, с. 308].

Дані події отримали резонанс і в США. У шифрованій телеграмі від польського дипломата Й. Потоцького до свого МЗС від 14 березня висвітлюється позицію американського президента: «на сьогоднішній аудієнції Рузвельт в зв'язку з випадками в Словаччині виявив занепокоєння розвитком німецької експансії в Центральній Європі. Особливо питав про Підкарпатську Русь. Вважає за слушне передачу її Угорщині, аніж залишення її Німеччині як плацдарм на Схід» [Slovensko, 2012, s. 531].

При становленні суверенітету молодій державі важливою детермінантою її успішного розвитку є відсутність залежності від іншої держави. І. Боровець стверджує, що це було справедливо і для Словаччини, яка не хотіла стати маріонеткою Німеччини. Для переконування Берлін вдався до демонстрації сили. 15 березня війська вермахту під час окупації Чехії й Моравії перетнули словацький кордон і зайняли територію на захід від Малих Карпат і правий берег середньої течії р. Ваг. Погоджуємось, що в разі подальшого опору німецьким вимогам наступним об'єктом окупації стала би Братислава та інші словацькі землі [Боровець, 2011, с. 308].

Деякий інший висновок випливає із рапорту польського дипломата у Чехословаччині Казімежа Папес. У записці від 27 лютого 1939 року він зазначає: «...словаки вірять, що серед трьох великих сусідів Німеччина найменше їх скривдила, а також що сучасна військова міць виключає будь-яку політику, скеровану проти Берліна... Словаччина потребує інвестицій. Вже з'явилися численні пропозиції від німців, які словаки однак побоюються. Більш охоче вони бачили б чеський капітал, який у сучасній ситуації не представляв би для них своєї колишньої загрози» [Slovensko, 2012, s. 471]. Дана теза виглядає справедливою і більш реальною. Жодна незалежна держава не хоче бути у залежності від сусіда, однак видається реальним те, що словацька політична еліта усвідомлювала необхідність як захисту, так і додаткових капіталовкладень, а отже вимушеного підпорядкування.

Паралельно з німецькою демонстрацією сили, Угорщина поспішила завітати словацьке керівництво у визнанні новоутвореної держави та повазі до її кордонів. Однак мова документів є більш красномовною. О. Подолец надає цікаву телеграму Міністерства закордонних справ Угорщини, в якій вказується, що Угорщина «визнає ситуацію», а також інформує про намір змінити угорське консульство в Братиславі на посольство [Podolec, 2016, s. 83]. Однак І. Боровець акцентує увагу на тому, що Угорщина

«визнавала ситуацію», однак не суверенну Словацьку державу, що залишило їм простір для дипломатичних маневрів [Боровець, 2018, с. 80].

Вже наступного дня Угорщина почала доводити, що не визнає встановлені кордони. 17 березня угорський посол в Берліні Д. Стояї повідомив заступнику держсекретаря закордонних справ Е. Верману про зайняття пасма східнославацьких земель. Однак О. Подолец надає цікаву інформацію про те, що додана карта суттєво применшувала розмір території, на яку зазіхали угорці. На словах угорський дипломат запевнив, що рух військ обмежиться десятьма кілометрами на захід на північ від Ужгорода, але підкреслив, що «це не означає остаточного визначення кордонів» [Podolec, 2016, s. 84].

Залишається незрозумілим, чи німецька розвідка недопрацювала і не надала командуванню відомостей про повні масштаби наступу угорців, чи німецьке МЗС вирішило заохотити своїх союзників більшою територією, ніж про яку велась мова спочатку.

18 березня німецький генеральний консул у Братиславі Ернст фон Друффель повідомив словацьке Міністерство закордонних справ, що словацьким частинам заборонено заважати просуванню угорських військ у районі річки Уж. Невдовзі до Братислави надійшли повідомлення розвідки про концентрацію в прикордонних районах мадярських військ [Кафтан, 2004, с. 65].

Угорське військове командування повинно було знати, що армія новоствореної Словаччини знаходиться в плачевному стані, тоді як угорські війська були добре укомплектовані та вишколені. Спираючись на словацьких дослідників військової справи, О. Кафтан підтверджує це кількома прикладами. По-перше, значну частину регулярних військ складали чехи (близько 30%), а їх від'їзд значно погіршив чисельність молоді словацької армії. По-друге, словацькій армії катастрофічно не вистачало офіцерського складу. Щодо останніх, то кількість словацьких офіцерів у старій армії ледь не перевищувала 3,4% – 435 з 12 792 осіб. Генерал Рудольф Віст був єдиним словацьким генералом із 139 генералів старої армії. Схожі тенденції спостерігались серед полковників (всі 433 із старої армії були чехами), підполковників (3 словаки на 1004 осіб), майорів (11 словаків на 1429 осіб), капітанів (61 словак на 2857 осіб) тощо. Враховуючи таку кадрову проблему, зрозуміло що Словаччина була не готова до серйозних бойових дій, а скористання цією ситуацією з боку зацікавлених сторін було тільки питанням часу [Кафтан, 2004, с. 65].

Після окупації Угорщиною Закарпаття ситуація на словацько-угорському кордоні вкрай загострилася. Найближчим до зони майбутніх боїв летовищем була Спізьська Нова Весь. Тут базувалися 12-та й 13-та розвідувальні летки, 45-та й 49-та винищувальні летки, яким дуже бракувало пілотів, їхній склад було доукомплектовано спеціалістами з 15-ї летки, що припинила своє існування, додалися також матеріальна частина й особовий склад розформованої 13-ї летки. Користь останньої дії не варто перебільшувати, адже, наприклад, у 45-й та 49-й (винищувальних) летках було по шість льотчиків –

вдвічі менше, ніж передбачено статутом. На ці сили й ліг основний тягар боротьби з агресором [Кафтан, 2004, с. 67].

Як стверджує А. Пушкаш, в дипломатичних телеграмах угорської сторони в Хельсінкі навіть повідомлялося про нальоти словацької авіації на «відкриті угорські міста»: Великий Березний, Собранце, Ужгород [Пушкаш, 2003, с. 404]. Однак словацькі авіаційні сили були далеко не в тому положенні, щоб здійснювати ефективні авіа-удари. Натомість, для угорських дипломатів це виступало чудовим засобом переконати світову спільноту в доцільності дій угорської армії.

Очевидно, словацький уряд вважав, що Третій Рейх міг би виступити стримуючим фактором для перешкоди агресивних планів Угорщини. Це визначало подальші кроки словацької дипломатії. Масла у вогонь підливало також наявність іншого сусіда, невдоволеного поточними державними кордонами – Польщі, яка мала намір приєднати північні території Словаччини [Šmihula, 1992, s. 60]. «Політична опіка» Німеччини над молодого Словаччиною вилілась у підписання 19 березня 1939 року «Угоди про захисні відносини між Німецьким рейхом та Словацькою державою», що передбачалась на 25 років. Як зазначає Й. Кіршбаум, в цілях зменшити вплив Німеччини на новостворену словацьку державу, міністр закордонних справ Словаччини Ф. Дюрчански спробував внести певні корективи в тексті планованого договору, змінивши термін «охорона» на «гарантія», однак німецька сторона це не сприйняла [Kirschbaum, 1998, s. 40].

Цю угоду було підтверджено в Берліні 23 березня. Однак вона мала ще один пункт: за цим документом офіційно визнавалося створення у західній Словаччині так званої «захисної зони» (територія, окупована Вермахтом 15 березня 1939 р.), де німці розташували свої гарнізони. Крім того, договором було передбачено союзницьку допомогу Німеччини при створенні словацької армії та формуванні зовнішньої політики. З боку Рейху це був тактичний маневр, і, як зазначає О. Кафтан, в разі необхідності Словаччина могла стати предметом торгу з Угорщиною та Польщею [Кафтан, 2004, с. 66].

Цей «патронаж» мав яскраво виражену імперативну функцію. Однак, не зрозуміло, чи словаки пішли на це через відсутність альтернатив, чи Берлін запропонував їм певну винагороду у майбутньому. Наприклад, ми знаємо, що Словаччина, прийнявши участь у військових операціях Німеччини у вересні 1939 р., була «преміювана» 770 км² польських територій з 34 тис. жителів. Іншим варіантом виступає те, що Словаччина розуміла своє вигідне геополітичне розташування для Німеччини як майбутнього плацдарму для наступу на Польщу і тому вірила, що, зважаючи на цей факт, А. Гітлер стримає реваншистські замаху Угорщини.

На користь того, що Берлін мав намір використати словацьку територію як плацдарм для наступу на Польщу свідчать дані англійського посла в Німеччині Невілла Гендерсона. 22 травня 1939 р. він мав розмову з його словацьким колегою Матеушем Чернаком, в якій зауважував, що єдина правильна політика для

Братислави зараз – залишатися нейтральною. В той же самий час Гендерсон визнає, що Братислава не зможе реально проводити незалежну політику через своє географічне положення між сильною Німеччиною та Угорщиною [Slovenský národný archív, Bratislava, f. MZV SŠ, kart. 112].

Процес регулювання словацько-угорського кордону відбувався практично з 14 березня і завершився тільки 22 березня 1939 року. Здавалось би питання зовнішньої безпеки зі сторони Угорщини вирішено, однак вже наступного дня угорські війська атакували. Саме в цей день Берлін оголосив німецько-словацький Охоронний договір (18–23 березня 1939 г.), який до того вважався секретним [Hoensch, 2001, s. 196–204]. Він цинічно узаконив німецьку окупацію Західної Словаччини у вигляді величезної «охоронної зони».

Врешті-решт угорська сторона запропонувала перемир'я на своїх умовах. Новостворений кордон мав проходити по фактичній демаркаційній лінії. Незважаючи на незгоду словацького керівництва, яке звинувачувало Угорщину у підступності та обмані словацького населення, за «порадою» Німеччини дану пропозицію було прийнято [Боровець, 2018, с. 83].

27 березня у Будапешті розпочала засідання двостороння комісія з визначення кордонів. 30 березня угорці, підбадьорені візитом до Будапешта та моральною підтримкою Й. Геббельса, адресували словацькому уряду ультиматум про затвердження за ними окреслених територій. Словаки ще продовжували сподіватися на краще, розвивали військові приготування і знову звернули свої погляди до Німеччини. Проте німці словацькі плани продовження бойових дій категорично відкинули, а Е. Дрюфель попередив, що «в даній ситуації словацький уряд навряд чи зможе відновити бажану прикордонну лінію» [Podolec, 2016, s. 80].

31 березня, було укладено нову мирну угоду, хоча спорадичні сутички тривали ще й у квітні. Офіційний договір, укладений 4 квітня 1939 р., призвів до нових територіальних втрат – 20-кілометрова прикордонна смуга площею 1697 км² з населенням 69 930 осіб, переважно словаків і русинів, відходила до Угорщини [Кафтан, 2004, с. 67].

Висновки. Утворення молодого незалежного Словаччини в 1939 р. виступило каталізатором тих угорських планів, які зріли ще з кінця Першої світової війни. Захоплення необхідних територій внаслідок військової конфронтації з Чехословаччиною було б «Піровою перемогою», а тому Словаччину потрібно було вирвати з рук Праги. Помітна втрата військової потуги та капіталу, а також відсутність союзників після проголошення незалежності робила Словаччину об'єктом політики Третього Рейху, територіями якої можна домовлятися з Угорщиною чи Другою Річчю Посполитою. За таких умов Словацька держава не мала жодних шансів на самостійну політику. Словацько-угорська дипломатія щодо територіальних суперечок та статусу угорської меншини була приречена на невдачу з проголошенням незалежності Словаччини. Передбачались тільки дві опції – повне задоволення територіальних потреб Угорщини або надійних захистів зі сторони Третього Рейху при

наявності вагомого геополітичного «козира», якого у Словаччині не було. «Мала війна» була неминучою і не переросла у повномасштабну анексію тільки через

важливість Словаччини для Німеччини у розгортанні подальшого наступу на Другу Річ Посполиту.

Список використаної літератури:

- Androvič, Š., 1996. O podiele pozemneho vojska na odrazení hortyovskej agresie na východe Slovenska v marci 1939, *Obrana*, 16 marca.
- Chreňo, J., 1965. *Maly slovník slovenskeho štátu*, Bratislava (Br.): Slovenska archivna sprava, s. 239–249.
- Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*, 1998, Zv. II, Bratislava: Narodne literarne centrum, 513 s.
- Hoensch, J. K., 2001. *Slovensko a hitlerova východná politika: Hlinkova slovenská ľudová strana medzi autonómiou a separatizmom 1938 – 1939*, Bratislava: Veda, 231 s.
- Janek, I., Hungarian Attempts at the Annexation of Slovakia in 1938, *Central european papers*, 2013, I, 1, p. 27–40.
- Kirschbaum, S. J., 1973. *Slovakia in the 19th & 20th Centuries: Proceedings of the Conference on Slovakia Held during the General Meeting of the Slovak World Congress on June 17–18, 1971, in Toronto, Ontario, Canada*, Toronto: Slovak World Congress, 368 p.
- Kirschbaum, S., J., 1998. Dr. Ferdinand Ďurčanský a jeho zahraničná politika, Ferdinand Ďurčanský (1906 – 1974), *Zborník zo seminára*, Martin: MS, s. 31–44.
- Magyar Nemzeti Levéltár, K-429, Ministry of the Interior, Kozma documents.
- Piahanau, A., 2012. Slovak-Hungarian relations in the mirror of the Soviet-German conflictive alliance (1939 – 1941), *Prague Papers on the History of International Relations*, № 2, p. 144–163.
- Podolec, O., 2016. Vojenský konflikt na pozadí prvých týždňov existencie samostatného Slovenského štátu, *Malá vojna v marci 1939 a jej miesto v pamäti národa*, Krakov; Bratislava: Spolok Slovákov v Poľsku, o.z. Múzeum ozbrojených zločiek SR 1939 – 1945, s. 76–92.
- Slovensko a slovenská otázka v poľských a maďarských diplomatických dokumentoch v rokoch 1938 – 1939*, Historický ústav SAV, 2012, 576 s.
- Slovenský národní archiv, Bratislava, f. MZV SŠ, kart. 112, Slovenské vyslanectvo v Berlíne, M. Černak report. Berlin. 23.V.1939.
- Šmihula, V., 1992. Vpád maďarského vojska na výhodné Slovensko, *Bojovník*, № 15, s. 56–75.
- Stanislav, J., 1997. Vznik Slovenskej Armády v roku 1939, *Obrana*, 29 marca, s. 113–124.
- Vojenské dejiny Slovenska IV. Zväzok: 1914 – 1939*, 1996, Bratislava: MO SR vo Voj. inf. a tlačovej agentúre, 264 s.
- Боровець, І. І., 2011. Словацька держава 1939 – 1945 рр. у системі міжнародних відносин, *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*, вип. 20, с. 307–328.
- Боровець, І. І., 2018. Дипломатія угорсько-словацької «Малої війни» (березень–квітень 1939 р.), *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія: Історична*, вип. 14, с. 79–86.
- Документи министерства иностранных дел Германии, вып. I, Германская политика в Венгрии (1937 – 1942 гг.)*, 1946, Москва: ОГИЗ, 157 с.
- Желицьки, Б. Й., 1996. Регент Венгрии Миклош Хорти (1868 – 1957), *Новая и новейшая история*, № 2, с. 173–196.
- Из доклада Председателя Совета Народных Комиссаров СССР В.М. Молотова на торжественном заседании, посвященном 21-й годовщине Великой Октябрьской социалистической революции, *Документы по истории мюнхенского сговора. 1937 – 1939*, Москва: Политиздат, 1979, 471 с.
- История Словакии*, 2003, Москва: Инт. славяноведения РАН, 418 с.
- Кафтан, О. О., 2004. «Мала війна» Словацької держави, *Магістеріум, вип. 17, Історичні студії*, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ, с. 64–68.
- Пеганов, А. О., 2009. Чехо-словацко-венгерские переговоры в ноябре 1938 – марте 1939 г. о реализации Венского арбитражного решения, *Российские и славянские исследования: Науч. сб., Мн., вып. 4*, с. 205–210.
- Пеганов, А. О., 2012. Влияние политики ревизионизма на словацко-венгерские отношения в «год кризиса» (осень 1938 г. – осень 1939 г.), *Вестник БГУ. Серия 3*, июль 2012., Минск: БГУ, с. 38–43.
- Пушкаш, А. И., 2003. *Внешняя политика Венгрии. Февраль 1937 – сентябрь 1939 г.*, Москва: Институт Славяноведения РАН, 461 с.
- Сальков, А. П., 2012. Проблема границ и национальных меньшинств в чехословацко-венгерских отношениях (ноябрь 1918 г. – март 1939 г.), *Российские и славянские исследования: науч. сб., вып. 7*, Минск: БГУ, с. 9–28.

References

- Androvič, Š., 1996. O podiele pozemneho vojska na odrazení hortyovskej agresie na východe Slovenska v marci 1939, *Obrana*, 16 marca. (in Slovakian).
- Borovec, I. I., 2011. Slovacjka derzhava 1939 – 1945 rr. u systemi mizhnarodnykh vidnosyn [Slovak state 1939 – 1945 in the system of international relations], *Mizhnarodni zv'jazky Ukrainy: naukovі poshuky i znakhidky*, vyp. 20, s. 307–328. (in Ukrainian).
- Borovec, I. I., 2018. Dyplomatija ughorsjko-slovacjkoji «Maloji vijny» (berezenj – kvitenj 1939 r.) [Diplomacy of the Hungarian-Slovak «Little War» (March – April 1939)], *Ivan Oghijenko i suchasna nauka ta osvita. Serija: Istorychna*, vyp. 14, s. 79–86. (in Ukrainian).
- Chreňo, J., 1965. *Maly slovník slovenskeho štátu*, Bratislava (Br.): Slovenska archivna sprava, s. 239–249. (in Slovakian).
- Dokumenty ministerstva inostrannyh del Germanii, vyp. I, Germanskaya politika v Vengrii (1937 – 1942 gg.)*, 1946, Moskava: OGIZ (in Russian).
- Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*, 1998, Zv. II, Bratislava: Narodne literarne centrum, 513 s. (in Slovakian).
- Hoensch, J. K., 2001. *Slovensko a hitlerova východná politika: Hlinkova slovenská ľudová strana medzi autonómiou a separatizmom 1938 – 1939*, Bratislava: Veda, 231 s. (in Slovakian).
- Istorija Slovakii* [History of Slovakia], 2003, Moskava: Int. slavjanovedenija RAN, 418 s. (in Russian).
- Из доклада Председателя Совета Народных Комиссаров СССР В.М. Молотова на торжественном заседании, посвященном 21-й годовщине Великой Октябрьской социалистической революции [From the report of the Chairman of the Council of People's

- Commissars of the USSR V. M. Molotov at a ceremony dedicated to the 21st anniversary of the Great October Socialist Revolution], *Dokumenty po istorii mjunhenskogo sgovora. 1937 – 1939*, Moskva: Politizdat, 1979, 471 s. (in Russian).
- Janek, I., Hungarian Attempts at the Annexation of Slovakia in 1938, *Central european papers*, 2013, I, 1, p. 27–40. (in English).
- Kaftan, O. O., 2004. «Mala vijna» Slovacjkoji derzhavy [The Little War of the Slovak State], *Maghisterium*, vyp. 17, Istorychni studiji, Nacionalnynj universytet «Kyjevo-Moghyljansjka akademija», Kyjiv, s. 64–68. (in Ukrainian).
- Kirschbaum, S. J., 1973. *Slovakia in the 19th & 20th Centuries: Proceedings of the Conference on Slovakia Held during the General Meeting of the Slovak World Congress on June 17–18, 1971*, in Toronto, Ontario, Canada. Toronto: Slovak World Congress, 368 p. (in English).
- Kirschbaum, S. J., 1998. Dr. Ferdinand Ďurčanský a jeho zahraničná politika, Ferdinand Ďurčanský (1906 – 1974), *Zbornik zo seminara*, Martin: MS, s. 31–44. (in Slovakian).
- Magyar Nemzeti Levéltár, Kozma Miklós iratai (1897 – 1941), K-429. (in Hungarian).
- Peganov, A. O., 2012. Vlijanie politiki revizionizma na slovaccko-vengerskie otnoshenija v «god krizisa» (osen' 1938 g. – osen' 1939 g.) [The influence of the policy of revisionism on Slovak-Hungarian relations in the «year of crisis» (autumn 1938 – autumn 1939)], *Vestnik BGU, serija 3.*, ijul' 2012, Minsk: BGU, s. 38–43. (in Russian).
- Pehanov, A. O., 2009. Chekho-slovatsko-venherskye perehovory v nojabre 1938 – marte 1939 h. o realizatsyy Venskoho arbytrazhnogo resheniya [Czech-Slovak-Hungarian negotiations in November 1938 – March 1939 on the implementation of the Vienna arbitral award], *Rossyiskye y slavjanskye yssledovaniya*: Nauch. sb. – Mn., vyp. 4, s. 205–210. (in Russian).
- Piahanau, A., 2012ю Slovak-Hungarian relations in the mirror of the Soviet-German conflictive alliance (1939 – 1941), *Prague Papers on the History of International Relations*, № 2, p. 144–163. (in English).
- Podolec, O., 2016. Vojenský konflikt na pozadí prvých týždňov existencie samostatného Slovenského štátu, *Malá vojna v marci 1939 a jej miesto v pamäti národa*, Krakov; Bratislava: Spolok Slovákov v Poľsku, o.z. Múzeum ozbrojených zložiek SR 1939 – 1945, s. 76–92. (in Slovakian).
- Pushkash, A. I., 2003. *Vneshnjaja politika Vengrii. Fevral' 1937 – sentjabr' 1939 g.* [Foreign policy of Hungary. February 1937 – September 1939], Moskva: Institut Slavjanovedeniya RAN, 461 s. (in Russian).
- Sal'kov, A.P., 2012. Problema granic i nacional'nyh men'shinstv v chechoslovacko-vengerskih otnoshenijah (nojabr' 1918 g. — mart 1939 g.) [The problem of borders and national minorities in Czechoslovak-Hungarian relations (November 1918 – March 1939)], *Rossijskie i slavjanskie issledovaniya*: nauch. sb. Vyp. 7, Minsk: BGU, s. 9–28. (in Russian).
- Slovensko a slovenská otázka v poľských a maďarských diplomatických dokumentoch v rokoch 1938 – 1939*, Historický ústav SAV, 2012, 576 s. (in Slovakian, Hungarian and Polish).
- Slovenský národný archív, Bratislava, f. MZV SŠ, kart. 112, Slovenské vyslanectvo v Berline, M. Černak report. Berlin. 23. V. 1939. (in Slovakian).
- Šmihula, V., 1992. Vpád maďarského vojska na výhodné Slovensko, *Bojovník*, № 15, s. 56–75. (in Slovakian).
- Stanislav, J., 1997. Vznik Slovenskej Armády v roku 1939, *Obrana*, 29 marca, s. 113–124. (in Slovakian).
- Vojenské dejiny Slovenska IV. Zvazok: 1914 – 1939*, 1996, Bratislava: MO SR vo Voj. inf. a tlačovej agentúre, 264 s. (in Slovakian).
- Zhelicki, B. J., 1996. Regent Vengrii Miklosh Horti (1868 – 1957) [Hungarian regent Miklos Horthy (1868 – 1957)], *Novaja i novejschaja istorija*, № 2., s. 173–196. (in Russian).

SUMMARY

SLOVAK-HUNGARIAN DIPLOMATIC RELATIONS IN THE EVE OF «SMALL WAR»

Miroslav Ihnatolja

Postgraduate Student of Head of the Department of Modern History of Ukraine and Foreign Countries, SHEE «Uzhhorod National University»

The article is devoted to Slovak-Hungarian diplomatic relations in 1938 – 1939 which concerned the determination of the borderline between the states. The aim of the study is to clarify some of the diplomatic relations that preceded the Slovak-Hungarian «Small war» in 1939. Emphasis is placed on highlighting the causes of the Slovak-Hungarian border conflict, on Budapest's rejection of the borders that have arisen with the new Versailles-Washington system, and on the choice of revanchism policy. The process of transformation of peace negotiations for the settlement of the borderline into the military action of Hungary is shown. The issue of border redrawing still existed with the signing of the Saint-Germain and Trianon treaties and became a major problem for Czechoslovak-Hungarian relations in the interwar period. The main motivation to redraw the borders was the issue of the Hungarian-speaking national minority in Slovakia for the sake of achieving ethnic justice. A significant catalyst in the territorial encroachments of Hungary was A. Hitler's support and his diplomatic success secured by the Anschluss of Austria and the annexation of Sudeten region. The work of commissions aimed at border redrawing is considered. Germany's role in the arbitration of the issue, its support for Hungarian aggression, and Budapest's active diplomatic relations with Berlin are determined. The focus of attention is also on the question of Germany's influence on the policy of the newly created independent Slovakia and its imperative. At the same time, the formal reasons for the war used by Hungary to satisfy its territorial claims are considered. The overall assessment of the Slovak military potential in the run-up to the «Small war» is given, as well as the young state's unpreparedness for such military conflicts.

Keywords: Czechoslovakia, Slovakia, Hungary, «Small war», F. Durchanski, A. Hitler, M. Khorti, diplomacy.